Sluttrapport GRENI2

GRENI2-Grönt entreprenörskap och innovativa miljöer i Midt-Norden

26. februar 2018

Rapporten er skrevet av: Jorunn Grande, Nord Universitet og
Anna Sörensson, Mittuniversitetet

GRENI2-Grönt entreprenörskap och innovativa miljöer i Midt-Norden

1 Sammendrag/Sammanfattning

1.1 Norsk/svensk sammendrag

Hovedmål i prosjektet har vært å utvikle og styrke de gröna innovationsmiljöerna i Mittnorden. Gjennom prosjektet ønsket vi indirekte bidra til dette genom å utvikle mer samarbete mellan universiteten, rådgivningsorganisationer och företagare. *Grønne næringer* er her definert som næringer som baserer seg på de «grønne» ressursene, dvs. landbaserte ressurser som jord, skog og utmark, og nye næringer med utgangspunkt i dette. Prosjektet ønsket å utvikle mer kunnskap om hva som driver fram grønne innovasjoner, både på systemplan (innovasjonssystemet/ omgivelsene) og individnivå» (entreprenøren). Fokusområder har vært:

1. Forbedrede modeller som forsterker effektivt trippel/quadruppel helix samarbeide
2. Økt kunnskap hva som kjennetegner ”suksess historiene” - de gode eksemplene
3. Grenseoverskridende nettverk mellan innovationsaktörer for systematisk utveksling av kunnskap og ideer
4. Skapa ett verktyg (plattform) som agerar som en mötesplats för företagare, offentlig sektor och universiteten där kunskap, idéer och tankar kan delas och utvecklas gemensamt.

Projektet har identifierat att stödsystemen och politiken för branschen gröna näringar ser olika ut på norsk og svensk side vilket påverkar förutsättningarna för företagarna. Projektet har resulterat i en modell där olika typer av företagare inom gröna näringar har identifierats utifrån tid och innovationsgrad. Modellen visar på bredden av företagare inom gröna näringar och att det finns olika typer. For eksempel ser vi at kombinationen av företagande och anställning inverkar negativt på företagens möjlighet att vara innovativa. När stödsystem utvecklas för företagande inom de gröna näringarna är detta viktiga att ha i åtanke. *En* modell kommer inte att passa alla företagare inom de gröna näringar.

Prosjektet har bidratt til økt bevissthet rund at de finnes *ulike* bransjer innom de grønne næringer. Ulike bransjer med ulike krav i forhold til kundegrupper, behov og hva som er sentrale faktorer for å lykkes. Företagare inom de gröna näringarna behöver flere perspectiv på rådgivningen, både en affärsmässig en branschspecifik perspektiv. Dette krever godt samarbeid i hele støttesystemet. Uansett, för att rådgivningen ska leda till fler innovationer/entreprenører inom gröna näringar så måste fler in på rådgivning eller fler som kommer in må faktiskt kunne utvecklas/kommer vidare.

Prosjektet har bidratt til mange møter mellom aktørene og at innovasjonspartnerne har blitt godt kjent. Vi har satt fokus på deres arbeidsmetoder og mulig forbedringspotensiale her. De har uttrykt stor nytte og engasjement over å utveksle ideer og treffes. Prosjektet har for på denne måten byggt nätverk och relation mellan de olika partnerna. Det gör det lättare att ta kontakt og bruke hverandres kunnskap i framtida.

Data er samlet inn gjennom møter, workshops, konferanser og intervjuer. Uvalgte bedrifter og «gode hjelpere» er presentert i en populærvitenskapelig antologi. Deltagerne i prosjektet tar med seg sine grenseoverskridende erfaringer tilbake i sitt arbeide med rådgivningen, forsking og undervisning i med nye tanker og tips om hvordan man kan jobbe med muligheter og

utfordringer innen grønne næringer. Det finns også mycket data kvar i projektet som forskarna avser att fortsätta jobba med gränsöverskridande etter prosjektets slutt.

1.2 English summary

The main objective of this project has been to develop and strengthen the innovative environments around nature-based business in the Mid-Nordic Region. In this project we wanted to contributed to this by developing more collaboration between universities, advisory services and entrepreneurs. Nature-based industries are here defined as industries founded on resources such as land, forests and wilderness areas, and new type of businesses developed from such resouces. The aim of the project was to develop more knowledge of what drives green innovations, both at the system level (innovation system/environment) and at the individual level (the business/entrepreneur). Focus areas have been:

1. Improving models for effective triple/quadruple helix collaboration
2. Increase knowledge on what characterizes "success stories" - the good examples
3. Cross-border networks for innovation actors stimulating exchange of knowledge and ideas
4. Create a platform that acts as a meeting place for entrepreneurs, public sector and universities for joint sharing and development of knowledge, ideas and thoughts.

The project has identified that support systems and policies for the nature-based industry sector differ somewhat in Norway and Sweden, which then affects the conditions for business owners. The project findings have resulted in a model identifying different types of entrepreneurs in nature-based industries. The model shows the breadth of entrepreneurs in nature-based businesses and that there are different types of entrepreneurs in terms of identity, resources and goals. Scarcity on time seem to hinder innovations. For example, we see that the combination of entrepreneurship and employment may have a negative impact on companies' ability to be innovative. When developing support systems for entrepreneurship in the nature-based industries, this is important to keep in mind. One model will not suit all entrepreneurs in the nature-based industry.

The project has contributed to increased awareness around the fact that there are different industries within nature-based industries. Different industries with different requirements in relation to type of customer, needs and what are key factors for success. Business owners in the nature-based industries need several types of advice, both business related, and more specific advices related to the type of industry. This requires good cooperation throughout the support system. Nevertheless, in order for advice to lead to more innovations or entrepreneurs in nature-based industry, more businesses need engage in entrepreneurial activities and ask for advice and/or more of those entering the system need to be developed into sustainable business ideas.

The project has contributed to many meetings between participants in the project and the innovation partners have become well acquainted. We have focused on working methods for advisory services and potential improvements here. They have expressed great interest and commitment to exchanging ideas and meetings. In this way, the project has built networks and relationships between all partners. This should make it easier to keep in touch and exchange knowledge also in the future.

Data has been collected through meetings, workshops, conferences and interviews. From this we have selected some successful companies and their "good helpers" that are presented in an anthology. The project’s participants bring back their cross-border experiences in their own

organizations through counseling, research and teaching with new thoughts and ideas on how to work with opportunities and challenges among nature-base businesses. There is also data in the project that the researchers intend to continue working across-borders after the end of the project.

2 Bakgrunn

2.1 Behov i næringa

Prosjektet oppstod basert på behovene i næringa som ble kartlagt i forprosjektet GRENI. I dette förprojektet GRENI genomfördes en workshop där representanter för branschen deltog. Här framkom betydelsen av en gränsöverskridande mötesplats där företag kunde träffas, reellt och/eller virtuellt, och få tillgång till aktuell kunskap, hjälp och idéer. Utfordringer partene i prosjektgruppen opplevd i forhold til dette er imidlertid at der er krevende å finne ut hvilke *type* nettverk og møteplasser *er attraktive* for grønne næringer. På norsk side har gårdbrukeren mange tilbud på rådgivning, kompetanseheving innenfor tradisjonelle systemer osv., mens det er mindre utviklet i forhold til tenking på tvers av næringer. Hvordan bidra til at man kan ”tenke og møtes utenfor boksen”?

I förprojektet GRENI gjordes en omvärldsanalys som berörde trender, möjligheter och utmaningar i Mittnorden inom grönt entreprenörskap och innovationssystem. Her vises det til at de gröna näringarna består av många olika branscher inom områdena jord, skog, trädgård och landsbygdens miljö. De utgör en stor småföretagargrupp og bidrar till sysselsättning för underleverantörer och förädlingsindustri. Trenden er at primärproduktionen går mot allt färre men större gårdar. Man ser også at offentlig rapporter fremhever at kompetens och nyskaparförmåga är en förutsättning för att utveckla lantbruket och ge kostnadseffektiv och bärkraftig mat-och tjänsteproduktion med bas i lokala resurser.

2.2 Tidligere forskning

I dag er selve kjernen i innovasjonsforskningen at innovasjon er en interaktiv prosess; engasjerte enkeltpersoner eller organisasjoner som samhandler i informasjonsutveksling, problemløsning og gjensidig læring (Lundvall 1992, Lundvall 2012). Læring blir en nøkkelfaktor for økonomisk vekst og innovasjon og blir ansett som en høyst kontekstuell aktivitet (Aoyama 2011) formet av sosiale, institusjonelle og økonomiske faktorer. Bedrifter og andre organisasjoner innoverer sjelden i isolasjon (Fagerberg 2005, Edquist 2005, Cooke et al 2011), det skjer i samarbeid med – eller i gjensidig avhengighet av – andre organisasjoner med relaterte og utfyllende kunnskaper.

Å skape innovative miljøer er sentralt for å sikre innovasjonsevne og konkurransekraft hos småbedriftene i en region. Grønne næringer med landbruk, skog og utmark er kjerneressurser for næringsutvikling i distriktene. Nyskaping og innovasjon basert på disse næringene vil derfor være essensielle for at vi fortsatt skal ha livskraftige bygdesamfunn i Midt-Norden. Små bedrifter har få ressurser til å drive utviklingsarbeid selv og vil være sterkt avhengig av gode innovasjonssystem rundt for å lykkes. Dette er man bevist på norsk og svensk side ved at man har ulike former for støtte for å øke innovasjonstakten og antall etableringer i grønn sektor. Det er mange aktører som er involvert og med ulike roller. Dette kan oppleves komplekst og krevende for nye innovatører.

I prosjektet har vi definert **grønne næringer** som næringer som baserer seg på de «grønne» ressursene, dvs. landbaserte ressurser som jord, skog og utmark. Det omfatter de tradisjonelle næringene og nye næringer som har utgangspunkt i disse. De nye næringene kan for eksempel handle om foredling av lokale matspesialiteter, ny verdiskaping basert på skog, utvikling av opplevelser knyttet til jakt eller annet friluftsliv.

I den svenska rapporten från AgriFood (2012:3) ”På spaning efter ett innovationssystem för landsbygdsföretag" konstateras att det finns behov av att utveckla entreprenörskap och innovationer inom gröna näringar. Nuvarande innovationssystem är främst uppbyggda efter industrins behov, det finns också innovationssystem för lantbrukets behov. Däremot är det svårare att finna ett tydligt innovationssystem för landsbygdsföretagares behov. Dette er også i stor grad situasjonen i Norge (Lindgaard Christensen et al. 2011). Systemer som bidrar til og utvikler grønt entreprenørskap som går på tvers eller utenfor de tradisjonelle næringer er derfor lite utviklet. Innovasjon krever noe nytt og at det tenkes annerledes. I lokale matsatsinger har man kommet et stykke på vei, men det finns fortfarande mycket som kan göras.
Den svenske rapporten sier videre at det behövs ett "fångstnät" för att systematiskt samla, värdera och sprida innovativa idéer och lösningar og at mange landsbygdsentreprenörer tycker det är tidskrävande och förvirrande att identifiera rätt stöd och stödjande aktörer. En studie av Klerkx & Gildemachter (2012) viser at antallet interessenter som arbeider med innovasjon i landbruket har økt de siste tiårene, og deres samhandlingsmønster har blitt mer komplekst. Disse internasjonale utviklingstrekkene ser også ut til å gjelde de grønne næringer i Midt-Norden.

Regionale ulikheter gjør at det ikke finnes noen «one-size-fits-all» policy som kan tas i bruk av alle regioner (Tödtling & Trippl 2005, 2011, Nauwelaers 2011). Martin og Trippl (2014) skriver at nyere forskning viser at regional innovasjonspolitikk må være stedstilpasset, kontekstilpasset og ta hensyn til særegenheter ved regionen og ulike forutsetninger og kapasiteter for innovasjon. De regionale kunnskaps- og virkemiddelaktører blir derfor sentrale bidragsytere til et styrket grønt innovasjonssystem for økt nyskaping og revitaliserende konkurransekraft.

Utveckling av entreprenörskap och innovationsförmåga är ett område som prioriteras i EU2020-dokument. I nationella strategier och flera programdokument i Norge och Sverige betonas också vikten av satsningar på entreprenörskap och innovation. Detta gäller både för företag och organisationer som utbildar aktörer inom gröna näringar.

I landbrukssektoren er innovasjon vitalt for bærekraftig økonomisk, sosial og økologisk utvikling. Arbeidet med å forsere de mange hinder for effektiv kommunikasjon, samarbeid og innovasjon har en sentral offentlig interesse og berettiger offentlige investeringer (Klerkx & Gildemachter 2012). Cooke et al (2011) slår fast at innovasjon som konkurransestrategi aldri har vært så nødvendig som i dag for så vel bedrifter som forvaltning- og utviklingsaktører for å imøtegå en rekke samfunns-utfordringer (jf. også beskrivelser i EU-programmet Horizon 2020 om klima og bærekraftig mat-produksjon).

3 Måloppnåelse og resultat

3.1 Prosjektets mål

Hovedmål i prosjektet har vært ”att utvikle og styrke de gröna innovationsmiljöerna i Mittnorden. Gjennom prosjektet ønsket vi indirekte å bidra til dette genom å utvikle mer

samarbete mellan universiteten, rådgivningsorganisationer och företagare, Inkludert i dette har målet vært å utvikle mer kunnskap om hva som driver fram grønne innovasjoner, både på systemplan (innovasjonssystemet/omgivelsene) og individnivå» (entreprenøren). Rent konkret ønsket vi å bidra med ny kunnskap for å utvikle:

1. Forbedrede modeller som forsterker effektivt trippel/quadruppel helix samarbeide
2. Økt kunnskap hva som kjennetegner ”suksess historiene” - de gode eksemplene
3. Grenseoverskridende nettverk mellan innovationsaktörer for systematisk utveksling av kunnskap og ideer
4. Skapa ett verktyg (plattform) som agerar som en mötesplats för företagare, offentlig sektor och universiteten där kunskap, idéer och tankar kan delas och utvecklas gemensamt.

3.2 Oppnådde mål - resultat

3.2.1 Forbedrede modeller

Projektet har identifierat att stödsystemen och politiken för branschen gröna näringar ser olika ut vilket påverkar förutsättningarna för företagarna. I utbytet av kunskap har vi dock även sett likheter som exempelvis liknande arbetssätt för vissa av rådgivarna men även olikheter. Vi beslutade oss att skriva en mer populärvetenskaplig antologi där olika exempel från de olika länderna togs upp och konkret visade hur rådgivning sker i de olika länderna. Ett resultat vi kan visa från den antologin är att norsk sida är bättre koordinerade än på svensk sida. Svenska företagare efterfrågar ett liknande arbetssätt som redan existerar på norsk sida. Det finns ett väluppbyggt stödsystem i Norge i förhållande till andra mer traditionella näringar. I den här frågan har vi mycket att lära oss av varandra och vi har även lärt oss av varandra i projektet.

Projektet har resulterat i en modell där olika typer av företagare inom gröna näringar har identifierats utifrån tid och innovationsgrad. Modellen har presenterats och publicerats i en forskningsartikel (Sörensson och Dalborg, 2017). Modellen visar på bredden av företagare inom gröna näringar och att det finns olika typer. Den första företagstypen är den Traditionella som jobbar uteslutande i det egna företaget och där ambitionen är att utveckla den befintliga verksamheten. En stor andel av företagarna kännetecknas av att de har en anställning vid sidan om företaget. Dessa företagare hade en hög önskan om att utveckla såväl befintlig som ny verksamhet. Den tredje typen benäms Entreprenörer. Dessa kännetecknas av att de jobbar uteslutande med företaget och att de hade en stor önskan av att utveckla nya saker i företaget. Slutligen fanns det en grupp företagare som drev företaget på deltid med ambitionen att själva må bättre och komma tillbaka till full arbetskapacitet. De olika företagstyperna har olika behov när det gäller den fortsatta driften av verksamheten. En slutsats är att alla företagare inte vill var innovativa utan bara kunna driva sin verksamhet. Följande figur är ett resultat från studien.

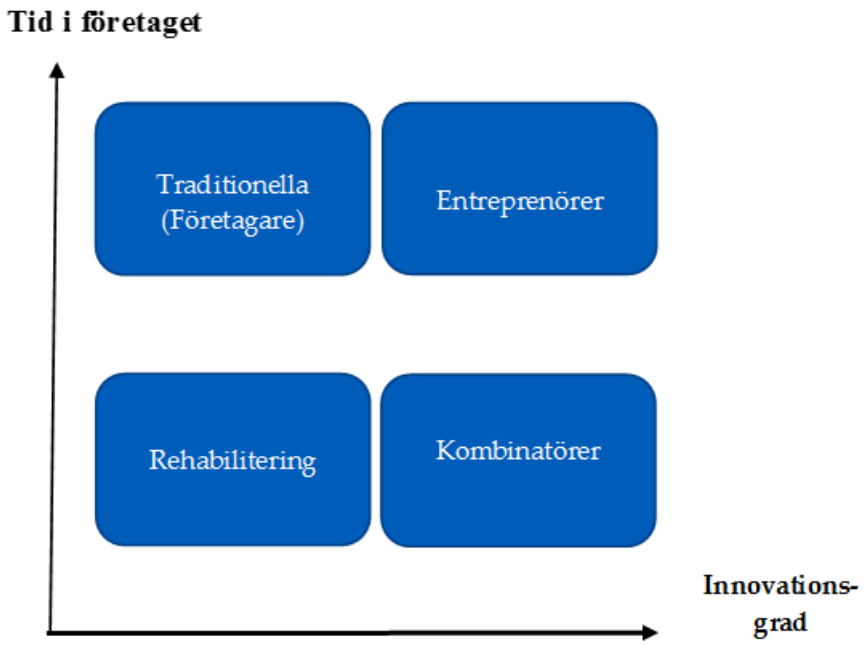

Figur 1: Olika typer av företagare inom de Gröna näringarna

Nuvarande stödsystem i riktar sig framför allt till innovativa företag. Resultaten från den här studien visar att många, men långt ifrån alla företag har en önskan om att vara innovativa. Flertalet företagare vill kunna försörja sig från sitt företag, utifrån dess kärnverksamhet. Många företag tvingas dock jobba vid sidan om företaget, av ekonomiska skäl eftersom verksamheten inte ger tillräckligt överskott. Kombinationen av företagande och anställning inverkar negativt på företagens möjlighet att vara innovativa. När stödsystem utvecklas för företagande inom de gröna näringarna är detta viktiga resultat att ha i åtanke. En modell kommer inte att passa alla företagare inom de gröna näringar och detta kommer att påverka företagarnas välmående och dagliga livssituation.

Projektet har även identifierat att företagare inom de gröna näringarna behöver två olika perspektiv av rådgivning; dels en affärsmässig men även en branschspecifik. Den modellen är av stor vikt för rådgivning av företagare inom de gröna näringar.
Faktorer som vil være sentrale i forhold til utvikling av framtidige modeller og metoder for rådgivning er:

- Hvordan bygge effektiv rådgivning
- Oppgavefordeling mellom aktører
- Lettere tilgang til info om ”systemet”
- Personkjemi/mentorrolle
- Behov for bransjespesifikk kunnskap
- Intermediator - mellomromsaktør

Steinkjer næringsselskap har for eksempel vist hvordan de jobber til de øvrige partnere i prosjektet. Deler av dette er plukket opp av de andre rådgivningsaktører. Proneo også vist fram sin «trekant» i forhold til hvordan ideer utvikles og tas videre i deres system (se figur 2).

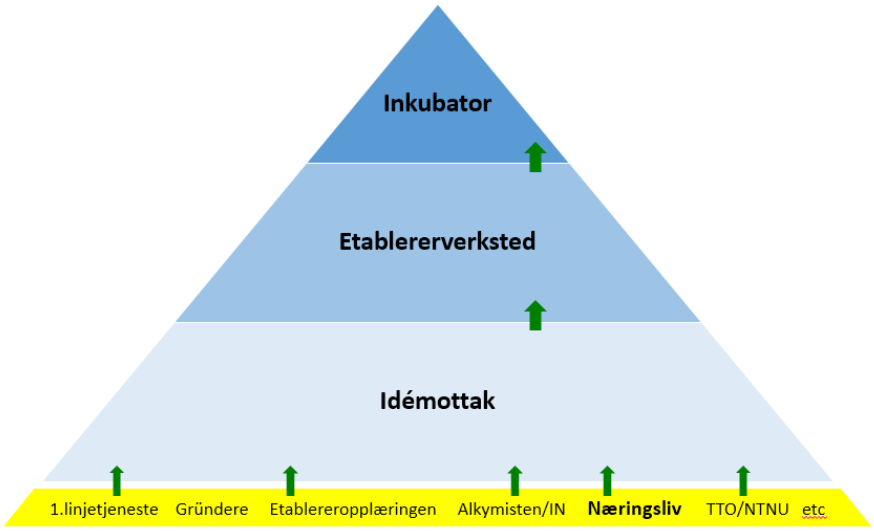

Figur 2. Fra ide til inkubator - Proneomodellen

Dette har bidratt til å vise hvor flaskehalsene er og hvor en del gründere faller fra. Er det slik at de som faller fra er naturlig/slik det skal være, eller er det et potensiale her for at det kan gjøres noe mer med denne gruppen? For å få til flere innovasjoner/entreprenører må enten flere inn i systemet, eller at de som «har for dårlige ideer» må utvikles bedre. Fra et forskerståsted kan en si at spørsmål er om prosjektene/ideene har livets rett og hvem som skal evt. vurdere dette? Dette er ting som må sees nærmere på om man skal øke innovasjonstakten.

Oppgavefordeling mellom Mære og Proneo i rådgivningen er et eksempel til hvordan de kan følge opp på svensk side. Mære har mye av det faglige kompetansen knyttet til produksjon og utviklinga f.eks. mathåndverket, mens Proneo følger opp den forretningsmessige siden slik som budsjett, prising og markedsutvikling. Torsta har stor satsing på sin utviklingsavdeling.

Det kommer fram at rådgivingsaktørene av til kan oppleve «konkurranse» om de «beste entreprenørene» uten at dette er noe stort problem. Det kan bety at noe får mye hjelp og blir mye brukt som eksempler også blant rådgiverne. Andre igjen sliter litt med å finne noen i hjelpeapparatet som de føler «match» med i forhold til å utvikle ideene sine.

Behovsanalysen på svensk side viser at de fleste entreprenører innen naturbaserte næringer har forretningsideer som de ønsker å utvikle. Men mange sier at de har gitt opp sine ideer på grunn av mangel på ressurser av forskjellige slag. De har ideer, men mangler ressurser. Den er ikke bare økonomisk støtte, men heller kunnskapen om hvor du skal få hjelp og også tiden er en begrensning.

På noen områder mangles det nok bransjespesifikk kunnskap for å gi god nok hjelp eller for å fungere godt nok som mentor for entreprenøren. Gjennom intervjuene med foretakene kom det fram at rådgiverens kunnskap, engasjement og kjemi med den som skal hjelpes, ofte kan være like viktig som selve formelle strukturen på støtten. Hjelpeapparatet fungerer ikke bare som direkte hjelp til entreprenørenen, men også som videreformidler av hjelp og informasjon om hvor annen kunnskap og ressurser finnes.

På svensk side tilbyr Coompanion Jämtland hjelp til å utvikle cooperative bedriftsideer. Dette er et tilbud og en rådgivningsmodell som ikke finnes på norsk side. Den co-operative bedriftsmodellen er kanskje derfor mere brukt på svensk side. De norske partnere tar med seg

ideer herfra i framtidig arbeid med sine organisasjoner. Er det mulig å tilby flere fellestjenester mot nystartede entreprenører?

3.2.2 De gode eksempler

Uvalgte bedrifter og «gode hjelpere» er presentert i en populærvitenskapelig antologi. De gode eksemplene ble valgt ut blant företag och rådgivare i Norge av de som tidligere hadde blitt intervjuet av prosjektet eller har deltatt i prosjektet på annet vis. Antologien ble første gang presentert på seminar den 6-7 desember 2017 og finnes i vedlegget her.

På norsk side ble det gjennomført dybdeintervjuer med 8 foretak høsten 2016 og ytterligere 14 foretak i våren 2017. Foretakene fordeler seg hele Trøndelag og omfatter gårdshotell, servering, kulturarrangement, grønn energi, juletreproduksjon, turisme, gårdsbakeri, produksjon og urkorn, hundesledekjøring, «grønne bygg», gårdsopplevelser, mm. Intervjuene er transkribert og summert opp. Resultater fra intervjuene vil bli videre bearbeidet til vitenskapelige tidsskrift også etter at prosjektet er ferdig.

På svensk sida genomfördes 60 intervjuer med företagare. Företagen finns i hela Jämtland och har en spridd blandning av olika verksamheter inom gröna näringar. Resultat från intervjuerna har presenterats vid flertalet forskningskonferenser och även publicerats. Vi har även flertalet artiklar under review.

I projektet genomfördes även intervjuer med fyra goda exempel på gröna företagare i Spanien. En av projektets deltagare gavs möjlighet i samband med utlandsvistelse att göra intervjuer med två olivoljeproducenter och två vinproducenter.

3.2.3 Grenseoverskridende nettverk

Projektet har lett till att ett nätverk skapats mellan Nord Universitet och Mittuniversitet som kommer att fortsätta efter projektet är avslutats. Det finns mycket data kvar i projektet som forskarna avser att fortsätta jobba med gränsöverskridande.

Det er ikke blitt etablert noe formelt nettverk gjennom prosjektet. Men gjennom prosjektet har de deltagende aktører blitt bedre kjent med hverandre, både på personnivå og gjennom innsikt i hvordan hverandres organisasjoner jobber. Det gjør at det blir lettere å ta kontakt senere når det dukker opp ting. Den uformelle kontakten/nettverk er viktig. Det viser også intervjuene med foretakene. Det er de som har størst uformelle nettverks om ser ut til å gjøre det bra og skaffe seg de nødvendige ressurser når de trengs.

Det ble hold workshop og konferenser med spesiell fokus på grenseoverskridene erfaringsutbytte og læring i 26 aug 15 (Åre), 11. januar 2016 (Åre), 8 sept 2016 (Åre), 26. sept 2016 (Åre), 20. sept (Steinkjer) og 2. nov, og 6.-7. des. 2017. Målsättningen mellan forskarna är att träffas en gång per år framöver för vidare dialog om ämnet och fortsatt dialog om forskning. Vi ønsker også å få til flere treffer mellom våre studenter men til dette kreves det nok ressurser utenfra.

Mittuniversitetet har aldrig tidigare arbetad med forskning kring gröna näringar inom företagsekonomi. Projektet har lett till att näringen har hamnat i fokus och nätverk skapats både med SLU i Uppsala såväl med Torsta. Projektet har visat på att det finns ett stort behov av en grön inkubator/rådgivare där flertalet av projektdeltagarna har hämtat kunskap från norsk sida och sett behovet på svensk sida.

3.2.4 Skape et verktyg/felles møteplass

Projektdeltagarna i Greni har efter projektet startat en grön inkubator vid Torsta. Det är ett samarbete mellan kommunen, MSSP samt Torsta. Torsta blir i det hänseendet en mötesplats dit företagare inom gröna näringar kan vända sig för att få rådgivning som är anpassade till just dessa näringar.

Projeketet har även byggt nätverk och relation mellan de olika partnerna och det gör det lättare att ta kontakt vid framtida samarbeten. Projektet har resulterat i ett gott samarbete och flera av partners kommer att fortsätta samarbeta även om projektet är slut som t ex publicering av mer forskningsartiklar mellan forskarna i projektet. Vi ser også betydningen av fysiske møter, slik at vi ønsker å fortsette å møtes en gang per år etter prosjektets slut. Vi ser at Åre er et utmerket sted for dette. Eventuelt at vi kan møtes hos hverandre, men dette kreves mer tid og ressurser i forbindelse med reise.

Resultatet fra svensk behovsanalyse viser en overraskende stor betydning for regnskapsfirmaer. De bruker ofte ulike regnskapsfirmaer som hjelper dem med sin regnskap. Når du utvikler nye forretningsidéer, er det gjerne disse personene som entreprenøren vender seg til. Det er bare noen få av dem som faktisk bruker inkubatorer eller rådgivere. Blant de entreprenørene som har brukt inkubatorer eller rådgivere, er det ofte fordi de kjenner noen som jobber der. Det er en person som de finner i sin egen private nettverk i stedet for å vende seg til en ukjent person. Det private nettverket er derfor av stor betydning for entreprenørene innen naturbaserte virksomheter. Dette er samtidig et signal om at når nettverk bygges så må ikke det bidra til å «stenge ute» de som ikke passer helt inn.

4 Prosjektorganisasjon

Projektägare har vært Nord universitet och Mittuniversitetet.

Projektledare: Jorunn Grande (N)

Koordinator/kontaktperson svensk side: Anna Sörensson (S)

Referensgrupp: Øvrige partnere i prosjektet og i tillegg er andre aktører fra næringen rådspurt innovasjonssystemet ved behov.

Styrgruppen har bestått av en representant fra Nord og en fra MiUn. Dette har vært Joar Nyborg og Yvonne von Friedrichs. De har vært orientert per mail/muntlig/skype undervegs i prosjektet og spurt om råd ved behov. Det har ikke vært avholdt egne styringsgruppemøter. Styringsgruppa vært invitert med på seminarer og workshops i prosjektet. Styringsgruppen ble orientert om behov for mulig forlengelse av prosjektet. Dette ble vurdert og diskutert sommer/høst 2017. Det ble vedtatt å ikke søke om slik utsettelse, og forsøke å få gjennomført alle aktiviteter innen opprinnelig prosjektperiodes slutt.

Vi har hatt arbeidsgrupper knytta til enkelte seminarer, men hovedsakelig har svensk og norsk prosjektleder delt organiseringen av arbeidet mellom seg. Øvrige oppgaver har vært utført som planlagt og vist i tabellen under.

Tabell 1 Oversikt over involverte aktører og roller i GRENI2:

Aktør	**Rolle**
Forskningsaktører	
Mittuniversitetet (MIUN)	Svensk projektägare, svensk projektledare utførende, forskning
Høgskolen i Nord Trøndelag (HiNT)	Norsk prosjekteier, norsk projektledare, utførende, forskning
Bransje-/utviklingsaktører	
Torsta AB – centrum för tillväxt (S)	Leverandør av data, case, link til foretak, arrangere/deltatt på seminar
Mid-Sweden Science Park MSSP (S) Bytte namn under projekttiden och heter numera Peak region science park. I rapporten används dock det ursprungliga namnet MSSP.	Leverandør av data, case, link til foretak, deltatt på seminar
Coompanion Jämtland (S)	Leverandør av data, case, link til foretak, deltatt på seminar
Skjetlein grønt kompetansesenter (N)	Leverandør av data, case, link til foretak, deltatt på seminar
Mære landbruksskole (utviklingsavdelingen), (N)	Leverandør av data, case, link til foretak, deltatt på seminar
Steinkjer næringsselskap (N)	Leverandør av data, case, link til foretak, deltatt på seminar
Proneo (N)	Leverandør av data, case, link til foretak, deltatt på seminar
Svenske foretak (165)	Deltatt på arrangement, case, bidratt med data
Norske foretak (75)	Deltatt på arrangement, case, bidratt med data

5 Indikatorer

5.1 Hva prosjektet har innebært for de grønne næringene og företagare:

- Mål: Ökad innovationsgrad i regionernas landsbygdsföretag och särskilt inom gröna näringar och på så sätt bidra till tillväxt på landsbygden:

Ut over de konkrete aktiviteter som er gjennomført er det vanskelig å si kva prosjektet har bidratt med i fohold til økt innovasjonsgrad og økt sysselsetting. Men, det vi håper og tror er de som har deltatt på aktiviteter har fått økt kunnskap og motivasjon som bidrar til dette i framtiden. Vårt fokus på hva som fremmer og hemmer slik aktivitet vil gjøre det lettere for både rådgivere og foretak å sette fokus på de riktige tingene slik at man lykkes bedre med å få til aktivitet og konkurransekraft ut av potensialet som finnes. Prosjektet har bidratt i utvikling av en Grön inkubator på Torsta som är ett viktigt steg somer tagits för de gröna näringarna i området. Ellers har prosjektet har bidratt til økt bevissthet rund at det finnes ulike bransjer innom de grønne næringer. Ulike bransjer med ulike krav i forhold til kundegrupper, behov og hva som er sentrale faktorer for å lykkes.

-Mål: Ökat intresse hos ungdomar att arbeta och driva företag i de gröna näringarna

De ungdommer (elever og studenter) som har deltatt på aktiviteter har mer kunnskap om grønne næringer og muligheter for å strate ny virksomhet her. Det har bidratt til økt interesse og at de ser et økt mulighetsrom her.

-Mål: Ökat samarbete mellan innovationsstödjande parter i projektet og forbedrede nettverk mellom innovasjonsaktørene

Prosjektet har bidratt til flere møter mellom aktørene og at innovasjonspartnerne har blitt kjent på tvers av grensen. Vi har satt fokus på deres arbeidsmetoder og mulig forbedringspotensiale her. De har uttrykt stor nytte og engasjement over å utveksle ideer og treffes. Vi tror at dette gjør det lettere for dem også å kontakte hverandre i framtida, samtidig som de lettere ser hvilke ulike tjenester som tilbys andre steder og lettere kan hjelpe gründere/bedrifter med å finne kunnskap/hjelp de ikke har selv.

-Mål: Kartläggning av olika arbetsmetoder och dess effekter

Arbeidsmetoder er kartlagt gjennom intervjuer og annen datainnsamling både fra entreprenører og støttesystemet. Effektene er evaluert gjennom intervjuer av entreprenører, dette er drøftet med aktører fra støttesystemet.

-Mål: Minst ett nytt innovationsverktyg og mer effektiv bruk av ressurser til utviklings-/og innovasjonsarbeid

Modellen av Sörensson och Dalborg (2017) där olika företagare som identifierats i projektet går att använda för rådgivningen och som gör att man kan anpassa rådgivningen mer.

Hva prosjektet har bidratt med i form av förbättrade modeller/verktyg**?** Vi diskutert om det er mulig for rådgivare att jobba mer med de som kommer in för rådgivning, eller få in fler foretak för rådgivning. Ska det bli fler innovasjoner/entreprenører så måste fler in på rådgivning eller fler som kommer in som faktiskt kommer vidare. Det krävs för att rådgivningen ska leda till fler innovationer inom gröna näringar. Brist på rådgivare är det inte, men heller brist på typ av stötte, og i visse tilfelle brist på kunskap om branschen,

5.2 Effekter

Prosjektet bidrar indirekte til et forsterket regionalt innovasjonssystem for grønne næringer: Vi har utviklet mer kunnskap om kva som hemmer og fremmer innovasjon og entreprenørskap i slike næringer. (Studien av foretak og rådgiverapparat). Virkemiddelapparatet kan bruke denne kunnskapen til å forbedre sin rådgivning og verktøykasse. Gjennom prosjektet har man også fått økt oppmerksomhet mot denne typen næringsvirksomhet og mulighetsområde her. Vi har bidratt til mer interaksjon mellom aktørene i systemet og dermed lagt grunnlag for mer effektiv bruk av ressurser til utviklings-/innovasjonsarbeid.

Vi har fått en tettere kobling mellom aktørene i prosjektet som representerer akademia, off.sektor (støttesystem) og grønne næringer. Partnerne er blitt betre kjent med hverandres tjenester, arbeidsmetoder og kunnskap, og indirekte spres dette videre innenfor de respektiver organisasjoner.

Vi ser også at ulik type bransjekunnskap er viktig hos de entreprenørene som trenger hjelp. Dette kan være litt ulik (og tilfeldig) fordelt mellom aktørene i støtteapparatet. Med betre kunnskap om hverandre kan hver enkelt rådgiver gi gründere betre tips om hvor de finner riktig kunnskap. De kan også betre fordele arbeidet mellom seg og unngå dobbeltarbeid. En del «populære» gründere (attraktive ideer/prosjekter) gjerne igjen flere steder. Alle har et felles mål om å bidra til etablering av flest mulig nye foretak og at eksisterende foretak styrker sin konkurransekraft og innovativ evne.

Egna resultatindikatorer:

- *Mål: Fler sökande till parternas utbildningar*

Studenter har under flertalet kurser fått en ökad kunskap om de gröna näringarna. Det gör att intresset för branschen har breddats och stuenterna har fått ökad kunskap. Studenter från univeristetet har även deltagit i aktiviteter på Torsta vilket gör att det skett ett kunskapsutbyte mellan de olika lärosäten. Det har även varit akvititeter där norska och svenska studenter från universiteten har mötts och arbetat med case. Vi håper, men vet ikke, at dette bidrar til økt oppmerksohet om våre studier og dermed flere søkere til våre utdanninger.

- *Mål: Fler företag som söker innovationsrådgivning*

Genom intervjuerna som ble gort med foretak på norsk og svensk side blev det spridd information om att rådgivning finns att tillgå vilket bör ha en positiv inverkan. Vi tenker imidlertid at det er viktig for støttesystemet tenker mer på hvordan de skal nå ut bedre til de som faller litt utenfor de typiske/tradisjonelle grønne næringene (landbruk, skog). De ser ut til å ha mindre kunnskap om hvilke muligheter som finnes.

- *Mål: Ökat samarbete mellan rådgivare, kompetenscenter och högskolorna*

Torsta har idag skapat en grön inkubator där rådgivare och kunskapscenter möts. Det har även skapats nätverk mellan rådgivare och universitet så kunskap från universiteten kan överföras till rådgivarna.

- *Mål: Ökat forskningssamarbete mellan HiNT och MIUN*

Vi har helt tydlig fått økt forskningsamebeid mellom Nord og MiUN. Vi har blant annet gjennomført felles undersøkelse blant foretak og bedriftrådgivere på norks og svensk side. Dette datamaterialet har resultet i at flere forskningsartiklar har skrivits inom projektet och at är planerade inom en närstående framtid. Projektet har ökat forskningssamarbetet och projektdeltagarna har även ideer på fler framtida förslag på studier som kan gjøres i samarbeid.

Mål: Minst en ny plattform för systematiskt utbyte av kunskaper och idéer

Torsta har på svensk sida skapat ett grönt center som ska fungera som en ”plattform” för utbyte av kunskap, ideer och affärsutveckling inom de gröna näringarna. Det finns numera en rådgivare knuten till Torsta som aktivt jobbar specifikt mot de gröna näringarna.

5.3 Aktivitetsindikatorer

Tabell 2 Aktivitetsindikatorer GRENI2

Projektets aktivitetsindikator/-er som beskrevet i tilsagn/beslut	Antal enligt projekt-beslut	Hittills uppnått sedan projekt-start
Antal foretag som får stød	*40*	*200*
Antal foretak deltagende i grensoverskridende forskningsprosjekt	*40*	*200*
Antal forskningsinstitut som deltar i grensoverskridende forskningsprosjekt	*2*	*4*
Antal deltagende organisasjoner i grenseoverskridende forskningsprosjekt	*7*	*7*
Langsiktige formaliserade samarbeidsavtal mellan olika forskningsinstitut	*1*	*0*

Forklaring til aktivetsindikatorer

Vi hadde som mål å involvere minst 40 foretag i prosjektet (20 svenske og 20 norske). Det har deltatt mange foretak på våre aktiviteter. Noen foretak har deltatt gjennom deltagelse på workshop og seminarer. Andre har deltatt gjennom intervjuer eller fått hjelp gjennom studentarbeider. Nå kan vi si at over 150 foretak har vært involver i prosjektet på en eller annen måte. Det fordeler seg slik på aktiviteter:

Norske foretak: Intervjuer 8 (høst 16) +14 (vår 17) = 22 total (N). Deltatt på konferanser og workshops: 27 (Lierne 2016) + 8 (Innovasjonskonferanse Steinkjer 2017) + 6 (Smakebiter på Trøndelag Steinkjer/Inderøy des 2017)= 43. Totalt 75 norske foretak deltatt på aktiviteter i prosjektets regi. I tillegg kommer offentlige aktører som har deltatt på ulike arrangement.

Svenske foretak: Framtidens lantbruk arrangerades den 4 april vid Mittuniversitetet där både företagare och innovationsrådgivare deltog (100 st deltagare som var både företagare och studenter). 60 företag har intervjuats under ca 1 h vardera med ett frågeformulär på 51 frågor. 8 april arrangerades en grön eftermiddag vid Mittuniversitetet där både företagare och innovationsrådgivare deltog (37 st). 22 företag har deltagit i studentanalyser (5 företag i nov 2015, 6 företag i maj 2016, 5 företag i nov 2016 samt 6 företag i maj 2017). Omfattning av deltagande uppgick till minimum 4 h per företag. Totalt har rundt 125 svenske foretak deltatt på en eller flere aktiviteter under hele prosjektperioden.

Vi hadde som mål å involvere 2 forskningsinstitusjoner i prosjektet. Ved prosjektet slutt har i alt 4 institusjoner vært invovert. Disse er Nord og MiUn som har vært ansvarlig for gjennomføring av prosjektet og forskningen. I tillegg deltok Ruralis på en workshop (Åre 26.09.16) samt at vi engasjerte Trøndelag Forskning og Utvikling til å hjelpe til med bearbeiding av data og formidling av resultater høsten 2017.

I tillegg til disse har 7 andre organisasjoner deltatt i prosjektet gjennom prosjektmøter, workshops, seminarer og konferanser. Dette er prosjektpartnerne Steinkjer Næringsselskap, Proneo, Mære landbruksskole, Skjetlein landbruksskole (tidligere Skjetlein grønt kompetansesenter), Coompanion, Peak Region Science Park (tidligere Mid-Sweeden Science Park), og Torsta AB. I tillegg har også mange andre organisasjoner deltatt på våre konferanser og gjennom intervjuer/informasjoninnhenting ved kartlegging av støttesystemet.

Vi hadde som mål at minst en samarbeidsavtale skulle inngås. Prosjektet har ikke utviklet noen egen samarbeidsavtale med noen av partene. Det jobbes imidlertid fortsatt med dette i et INTERREG-prosjektet RESENS. Denne avtalen er på institusjonsnivå og vil i så fall også inkludere prosjektdeltagerne ved MiUn og Nord og fagområder som det jobbet med i GRENI2. Forskningsinstitusjonene vil for øvrig fortsette samarbeide om felles publisering ut fra datamaterialet som ble samlet gjennom prosjektet.

I tillegg dette har studenter deltatt på våre aktiviteter: Spesielt opplegg for studenter har vært studenttreffet i Åre (12 norske og 12 svenske) og gruppearbeid i samarbeid med grønne foretak (MiUN). I tillegg har studenter deltatt ved flere av våre konferanser (Entreprenørskapsdagene i Østersund og Innovasjonsdagen ved Steinkjer).

6 Grenseoverskridende effekter/merverdi

Gjennom prosjektmøter/workshops/konferanser har vi brukt mye tid på å hver innovasjonspartner og hvordan de jobber. Man jobber på veldig ulike måter på ulike sider av grensen og det er tydelig mye å lære av hverandre. Man ble bedre kjent og oppmerksom på hverandres metoder og spesialområder. Vi satte også søkelys på hva hver enkelt aktør tenkte som viktigste utfordringer for å øke innovasjonstakten. Hvordan jobbe for å utvikle og realisere flere grønne innovasjoner? Hva er største utfordringer hos foretak/entreprenører og hvordan kan utviklingsaktørene jobbe mer effektivt? Hvor er de største flaskehalsene?

Projektet har tillsammans utformat frågeställningar som legat till grund för intervjuer med både innovationsrådgivare samt företagare. Vi opplever at det er mange fellestrekk blant utfordringer på norsk og svensk side. På denne måten har vi fått innspill til samme utfordring/spørsmål ut fra to «regimer» med innovasjonspolitikk.

Vi har satt fokus på ulike bransjer innom grønne næringer og hvordan det jobbes med næringsutvikling her. Vi ser at det er utfordringer knyttet til de bransjer som faller utenfor støtteordningene i de tradisjonelle bransjene. For eksempel, nye næringer som kan knyttes til landbruk på en eller annen måte kommer godt ut, mens om man er i en bransje der de grønne ressursen utnytte på en annen måte blir det straks mer komplisert. Dette er gjerne i områder der det ikke drives aktivt landbruk lenger, man at man vil utvikle annen aktivitet tilknyttet stedet, eller at det finnes unike utmark og jaktmuligheter som kan utvikles næringsmessig. Dette ser ut til å gjelde spesielt i tynt befolkede områder der sysselsettingsmuligheter for øvrig også er begrenset. Vi ser forøvrig at det på norsk side er et mer koordinert støttesystem med mer samarbeid mellom de som yter støtte til næringsutøverne.

Prosjektet har bidratt til nytenking inn i tradisjonell næring/forvaltning. For eksempel til workshopen Lierne i juni 2016 hentet vi inn eksempler og erfaring fra Svensk side gjennom Evelina Åsmark og Joy Events. Dette ga grunnlag for nye innspill og gode diskusjoner knyttet til forvaltning og verdiskaping knyttet til jakt og friluftsliv på norsk side. På Innovasjonkonferansen på Steinkjer i september 2017 fikk vi innspill fra den svenske resultatene om kvinner innom de grønne næringene. Videre hadde Tove Hatling Jysstad innlegg på Konferansen i Østersund om «Framtidens lantbruk i Jämtland». Fokus her var på arbeidet med den grønne innovasjonen i veksthuset på Mære (50% mer tomater med 80% mindre energi), og hvordan dette ble utviklet og muliggjort gjennom et samarbeid mellom forskere, forvaltning og andre aktører.

Prosjektet har forøvrig så langt bidratt til flere møteplasser mellom foretak og innovasjonsselskap på tvers av grensen. Även studenter og elever har möts genom projektet. Her vil vi spesielt fremheve studenttreffet den 8. september som veldig nyttig og positivt der norske og svenske studenter fikk treffe hverandre og jobbe med felles problemstillinger. Slike ting er vanskelig å få til i MiUNs og Nords ordinære budsjett.

Studiebesök till Vreta kluster, med Torsta, goda exempel på hur man kan jobba med rådgivning och samarbete kring gröna näringar. Deltagerne i prosjektet tar med seg sine grenseoverskridende erfaringer tilbake i sitt arbeide med rådgivningen, forsking og undervisning i med nye tanker og tips om hvordan man kan jobbe med muligheter og utfordringer innen grønne næringer.

7 De horisontella kriterierna

Vårt fokus i dette prosjeket har vært på hvordan skape flere innovasjsoner om mer entreprenørskap innenfor natur-baserte næringer. Hållbar utvekling har vært en viktig del av hele arbeidet ettersom dette er en viktig forutsetning for å lykkes med å skape konkurransekraft i næringer baserte på naturen og rurale områder.

Vi har lagt vekt på å få innledere og deltagere av både kvinner og menn på våre arrangement. En del av intervjuerna som genomförts har analyserats separat med ett jämställdhetsfokus. Vi har ellers lagt vekt på å få med en balanse av kvinnelige og mannlige entreprenører blant foretakene. Tanken är også att se om det skiljer mellan kvinnor och män bland företagare inom de gröna näringarna. Projektet har publicerat en vetenskaplig artikel med fokus just på kvinnliga företagare inom gröna näringar.

Vid studiebesöket till Vreta kluster visade de upp en mycket framgångsrik satsning mot nyanlända samt personer med särskilda behov. Dessa personer drev bl a en gemensamt trädgård där de odlade grönsaker och blommor som sedan såldes. Detta exempel tar vi med oss i Greni2 och är ev en idé till en fortsatt studie eller projekt i vår region.

8 Grenseregionale erfaringer

Vi har lärt oss att möten och aktiviteter är bäst att förlägga någonstans mellan våra områden (Åre-regionen) då resvägen blir hanterbar. Det gäller framförallt när företag ska lockas att delta vid aktiviteterna. Det har varit svårt att locka företag att resa till Steinkjer eller Östersund då det är en resa på over 3 timer en veg. Gemensamma aktiviteter behöver därför förläggas någonstans på mitten för att underlätta för företagare att delta.

Vi erfarer at det er veldig bra å samarbeide på tvers av grensen fordi man har mange av de samme utfordringer som region, og dermed føler et fellesskap i forhold til dette.

9 Informasjon og kommunikasjon

Prosjektleder har skilt ved sitt kontor som viser at et interregprosjekt pågår her. Vi har brukt logoer på alle møteinnkallinger, program og referat. Når vi omtaler prosjektet i ulike sammenhenger har vi vært nøye med å påpeke at det er et interregprosjekt og hvilke aktiviteter vi er i gang med.

GRENI2 projektet har også lagt upp en facebooksida der vi har informert om de aktiviteter vi har gjort. Sidan har haft stor påverkan och vi har fått kontakt med mange aktörer som sett vår sida och som deretter har villet samarbeta och utbyta erfarenheter. Projektet har även en hemsida där grundläggande informationen finns om projektet www.miun.se/greni. Vi ser att facebook sidan har störst effekt vad gäller kommunikationen.

Vi har ellers spredt informasjon om prosjekter på møter, workshops og seminarer der det har vært naturlig. Oversikt over noen av disse finnes i vedlegget og i tidligere delrapporter. En kort informationsfolder om projektet Greni2 togs fram och har delats ut när vi varit ute och berättat om projektet och haft aktiviteter. Vi har även spridit information om projektet på forskningskonferenser där resultat från projektet presenterats.

Antologin presenterades vid ett större seminarium avslutningsvis i desember 2017 i Steinkjer och finns även för distribution i pdf. Avsikten är att antologin kan ge mer kunskap om gröna näringar och rådgivning i regionen.

Projektet har haft störst fokus på gemensamma aktiviteter, datainnsamling og bearbetning av resultat från våra studier. Projektledningen har hatt möten i Åre, Fjällnäs, Östersund och Steinkjer samt via skype/telefon ved behov. Mange besök har genomförts med Torsta där diskussioner kring förutsättningar för gröna näringar diskuterats. Mellom møter og aktiviteter har prosjektpartnerne blitt holdt oppdatert via e-post og telefon. Vi viser også til vedlegg for oversikt over prosjektets, møter, workshops, konferanser og arrangementer.

10 Forankring av prosjektets resultat og effekter

Vi har hatt noe samarbeid med ”søster”-prosjektet GREI. GREI hade en aktivitet på Torsta där GRENI2 deltagare var med i både juryn och som case. GRundercamp. Videre var det også en felles gründercamp og seminar den 18.-19 september 2017 på Skjetlein utenfor Trondheim. Her bidrog med 2 ”grønne” entreprenører som snakket om sin bedrift/innovasjon og i tillegg en student fra Nord universitet fortalte om sin bacheloroppgave ”Active stable” som ble gjennomført i samarbeid med Wången i Sverige.

Vi har også dratt fordeler av et annet EU-finansiert (NPA) prosjekt «SAINT- Slow Adventures in Northern Territory». Vi bidrog bidrog med å rekruttere et foretag som eksempelcase til deres prosjekt i 2016 samt med å lede en workshop for deres deltagere i Fjällnes våren 2017. Tilbake til GRENI2 har SAINT-prosjektet gitt kunnskap om bransjen naturbaserte opplevelser.

Forskningsinstitusjonene vil for øvrig fortsette samarbeide om felles publisering ut fra datamaterialet som ble samlet gjennom prosjektet. Vi har som mål å møtes en gang per år for å diskutere felles utfordringer og samarbeid knyttet til dette. Vi også å få til fortsatt møter mellom innovasjonsaktørene da de har uttrykt stor nytte av å treffes. Ved forespørsel så om viktigste utbytte fra prosjektet så skrev en av innovasjonspartnere «*Nettverk, erfaringsutvikling og kunnskap om hvordan andre jobber*». Denne koblingen av aktører og erfaringsutvekslingen vil vi gjerne til å fortsette med. En kritisk faktor for å få til dette er om det finnes tid og penger til felles aktivitet/møter.

11 Aktiviteter og økonomi

11.1 Kommunikasjon

Antologi: I perioden april til juni 2017 intervjuet en forskare både företag och rådgivare i Norge og Sverige. Foretagene ble valgt ut blant de som var tidligere intervjuet av prosjektet eller hadde deltatt i prosjektet på annet vis. Antologin ble ferdigstilt og presentert vid ett större seminarium avslutningsvis i desember 2017 i Steinkjer och finns även för distribution i pdf. Avsikten är att antologin kan ge mer kunskap om gröna näringar och rådgivning i regionen.

Angående øvrig kommunikasjon i prosjektet se punkt 9 foran

11.2 Behovsanalys foretak

På norsk side ble det blitt gjennomført dybdeintervjuer med 8 foretak høsten 2016 og ytterligere 14 foretak i våren 2017. Foretakene fordeler seg hele Trøndelag og omfatter blant anna, jakt og opplevelser, gårdshotell, servering, kulturarrangement, grønn energi, juletreproduksjon, turisme, gårdsbakeri, urkorn, hundesledekjøring, «grønne bygg», gårdsopplevelser, mm. Intervjuene er transkribert og summert opp. Intervjuene tok mer tid enn planlagt, men vi har samtidig fått samlet veldig nyttig informasjon. En stor takk til alle de som har stilt opp og delt sine erfaringer og tanker med oss.

På svensk side ble det gjennomført intervjuer med over 70 företag med ca 1 time hver med ett frågeformulär på 51 frågor. Intervjuerna spelades in och noteringar togs. Intervjuerna visade på behoven och förutsättningarna för företagen inom de gröna näringarn

Resultatene fra disse undersøkelsene er fortsatt under bearbeiding og vil bli videre analysert og publisert i vitenskapelige tidsskrift. En er publisert (Sörensson og Dalborg 2017), en artikkel er sendt til vurdering i tidsskriftet «Søkelys på arbeidslivet», og et abstrakt er sendt inn til vurdering som aktuell artikkel i «Regional Studies». Et abstrakt/paperforslag er også sendt til og godkjent for NCSB konferansen i Luleå (Nordic Conference on Small Business Research).

Den 24. april ble det også gjennomført intervju med goda exempel i Europa. Svensk partner gjennomførte studiebesök frasamt intervju med olivoljeproducenten ”Oro Bailen” i Jaén Spanien. De är en av världens främsta olivoljaproducenter och har på kort tid byggt upp en stor turismsatsning kopplat till sitt företagande. Dette intervjuet var ikke direkte planlagt i prosjektet men kom opp som en mulighet da vi fikk til en studiebesøk der. Dette vil ga et interessant supplement til de norsk/svenske dataene. Därefter intervjuades olivoljeproducenten Picualia i juli 2017. I december intervjuades två vinproducenter i Cadiz/Jerez vilka var Grupo González Byass (www.bodegastiopepe.com) samt Bodegas Fundador (www.bodegasfundador.com). Dessa intervjuer har därefter kopplats till två svenska och två norska matproducenter. Resultat från dessa åtta case har sammanställts och ska presenteras på NCSB konferansen i Luleå (Nordic Conference on Small Business Research).

11.3 Kartlegging av inkubator og rådgivning

Det är genomfört intervjuer med goda exempel på innovationrådgivare inom de gröna näringarna i forbindelse med arbeidet med antologien.

Inforamsjon fra støttesystemet ble hentet inn via deres websider, workshops i prosjektets regi I tillegg til direkte intervju for å supplere nødvendig informasjon. Workshops ble holdt i Åre den 26. august i 2015, den 11. januar og 26. september i 2016, og den 20. september og 24. november i 2017. I tillegg gjennomførtes det en kartlegging høsten 2017, «Hvem gjør hva?», med infohenting via nettsider, intervju, e-post og telefon. Diskusjoner ble videreført i

Innovasjonsseminaret som ble holdt den 20. september og en fokusgruppe/workshop 24 november 2017.

Ett möte med rådgivare hölls i maj 2016 i Östersund där rådgivarna berättade om sina verksamheter och diskussion kring de specifika förutsättningarna för gröna näringarna. Dessa rådgivare deltog även i en mailenkät där information insamlades om förutsättningarna för rådgivning till gröna företag.

Vi hade även dialog med goda exempel för rådgivning om gröna näringar. Telefonintervjuer genomfördes med hushållningssällskapet i Luleå och ett studiebesök genomfördes på inkubatorn i Gotland. Dessa goda exempel på rådgivning visade på hur rådgivning kan ske för gröna företag.

11.4 Workshop och konferenser

Vi har arrangert flere workshops og konferansen i løpet av prosjektperioden. Dette har vært en viktig arbeidsmetode i prosjektet. Noen av disse har vært arrangert sammen med andre. På denne måten har vi også kunne spre informasjon og resultat om GRENI til flere, samt at vi kunne diskutere tematikken med flere interessenter. De mindre workshopene har fungert som en viktig møteplass der man har fått til gode uformelle diskusjoner og informasjonsutveksling. Det har bygd tillitt mellom partnerne i prosjektet. Tillitt er noe som krever tid til å bygge opp og det er derfor viktig med flere møter over noe tid. Det er også viktig at disse møtene oppfattes relevant og gir noe tilbake til deltagerne. De større konferansen har gjort at vi kunne trekke inn ekspertise utenfra samt å invitere inn flere aktører utenfra og dermed knyttet problematikken i prosjektet til omverdenen. Vi visert for øvrig til aktivitetsoversikten i vedlegget.

11.5 Resultatbearbeiding

Data er samlet inn gjennom møter, workshops, konferanser og intervjuer. Funn fra intervjuundersøkelsene er presenter i workshops for videre bearbeiding og diskusjon. Uvalgte bedrifter og «gode hjelpere» er presentert i en populærvitenskapelig antologi. Deltagerne i prosjektet tar med seg sine grenseoverskridende erfaringer tilbake i sitt arbeide med rådgivningen, forsking og undervisning i med nye tanker og tips om hvordan man kan jobbe med muligheter og utfordringer innen grønne næringer.

Projektet har resulterat blant annat i en modell där olika typer av företagare inom gröna näringar har identifierats utifrån tid och innovationsgrad. Modellen visar på bredden av företagare inom gröna näringar och att det finns olika typer. För eksempel ser vi at kombinationen av företagande och anställning inverkar negativt på företagens möjlighet att vara innovativa. När stödsystem utvecklas för företagande inom de gröna näringarna är detta viktiga att ha i åtanke. *En* modell kommer inte att passa alla företagare inom de gröna näringar.

Resultatene fra disse undersøkelsene er fortsatt under bearbeiding og vil bli videre analysert og publisert i vitenskapelige tidsskrift. En er publisert (Sörensson og Dalborg 2017), en artikkel er sendt til vurdering i tidsskriftet «Søkelys på arbeidslivet», og et abstrakt er sendt inn til vurdering som aktuell artikkel i «Regional Studies». Et abstrakt/paperforslag er også sendt til og godkjent for NCSB konferansen i Luleå (Nordic Conference on Small Business Research).

12 Forslag og ideer

Behov for mer forskning: Gjennom prosjektet upptäckte att gröna näringar har lite tidigare forskning i regionen på svensk side. Området har fått ett nytt fokus blant flere aktører og det finns ett behov att forskning fortsätter. Begreppet gröna näringar inkl många delområdet vilekt gör det spretigt. Bereppet behöver jobbas mer med då det ikke har en entydig fagdefinisjon og det finns behov av mer kunskap.

Gröna näringar och nyanlända: Vid studiebesöket till Vreta kluster visade de upp en mycket framgångsrik satsning mot nyanlända samt personer med särskilda behov. Dessa personer drev bl a en gemensamt trädgård där de odlade grönsaker och blommor som sedan såldes. Detta exempel tar vi med oss i Greni2 och är ev en idé till en fortsatt studie eller projekt i vår region.

Cooperativ som bedriftsform: På svensk side tilbyr Coompanion Jämtland hjelp til å utvikle cooperative bedriftsideer. Dette er et tilbud og en rådgivningsmodell som ikke finnes på norsk side. De norske partnere tar med seg ideer herfra i framtidig arbeid med sine organisasjoner. Et tanke er for eksempel om det mulig å tilby flere fellestjenester mot nystartede entreprenører?

13 Litteraturliste

Cooke, P. with Asheim, B. Boschma, R. Martin, R. Schwarts, D. & Tödtling, F. (eds) (2011). *Handbook of regional innovation and growth*. Cheltenham UK, Edvard Elger

Edquist, C. (2005). Systems of Innovation: Perspectives and Challenges in Fagerberg, J., Mowery, D.C. and Nelson, R.R. (eds): *The Oxford Handbook of Innovation*. Oxford University Press, Oxford,

Fagerberg, J. (2005): Innovation a guide to the literature. In Fagerberg, J., Mowery, D.C. & Nelson, R.R. (eds) (2005): *The Oxford Handbook of Innovation*. Oxford University Press. 1-26

Klerkx, L. & Gildemachter, P. (2012). The role of Innovation Brokers in Agricultural Innovation Systems. I World Bank (2012) *Agricultural Innovation Systems*. An investment Sourcebook. World Bank, Washington DC, pp. 211-230

Lindgaard Christensen, J., Dahl, M., Eliasen, S., Nielsen, R. and Richter Østergaard, C. (2011). Patterns and collaborators of innovation in the primary sector: a study of the Danish agriculture, forestry and fishery industry. *Industry and Innovation* 18(2), 203-225.

Lundvall, B.Å. (2005): *Interactive learning, social capital and economic performance*. Paper presentert på Advancing Knowledge and the Knowledge Economy, Conference organized by EC, OECD and NSF-US, Washington January 10-11, 2005,

Lundvall, B. Å. (ed.) (1992). *National Systems of Innovation: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning.* London, Pinter.

Nauwelaers, C. (2011). Intermediaries in regional innovation systems: role and challenges for policy. I Cooke et al (eds), pp. 467-481

Rabinowicz, E., Ferguson, R., Kaspersson, E. & Lind, L., (2012). *På spaning efter ett innovationssytem för landsbygdsföretag. Rapport 2012:3.* Lund: AgriFood economics Centre.

Tödtling, F. & Trippl, M (2005). One size fits all? Towards a differentiated regional innovation policy approach. *Research Policy* 34: 1203-1219

Tödtling, F. & Trippl, M. (2011). Regional innovation systems. I Cooke et al (eds) s.455-466

14 Vedlegg

14.1 Aktivitesoversikt

2015

- 18. Juni - oppstartsmøte med prosjektansvarlige i Åre. Planlegging av Kick-off, bli kjent og hvordan jobbe i prosjektet. Samordnet med GREI-prosjektet.
- 26. august prosjektmøte og workshop med innovasjonspartnere. Her brukte vi mye tid på å hver innovasjonspartner og hvordan de jobbet. Allerede her kom det fram at man jobber på veldig ulike måter på ulike sider av grensen og det er tydelig mye å lære av hverandre. Man ble bedre kjent og oppmerksom på hverandres metoder og spesialområder. Vi satte søkelys på hva hver enkelt aktør tenkte som viktigste utfordringer for å øke innovasjonstakten. Hvordan jobbe for å utvikle og realisere flere grønne innovasjoner? Hva er største utfordringer hos foretak/entreprenører og hvordan kan utviklingsaktørene jobbe mer effektivt? Hvor er de største flaskehalsene?
- 20-21. okt. Entreprenørskapsdager genomfördes på MiUn i Østersund där ett ”track” på konferensen var gröna näringar. Det var både keynote föreläsningar samt en workshop där deltagarna på konferensen kunde lära sig mer om gröna näringarna.
- Kartläggning av rådgivare, enkätutskicket, kartlägga branschen och rådgivare skedde okt-dec .
- 7. des workshop med studenter ved MiUN og grønne foretag.

2016

- 11. januar - Workshop i Åre med partnere i prosjektet og andre innovasjonsaktører
- Nettverslsunsj ved Nord Universitet. Prosjektet ble presentert for en rekke næringslivsaktører og organiasjoner i Steinkjer.
- 9 mars 2016 åkte forskare till SLU i Uppsala för att prata om potentiella samarbeten kring gröna näringarna.
- 8 april arrangerades en grön eftermiddag vid Mittuniversitetet där både företagare och innovationsrådgivare deltog (37 st). *Den 8 april skedde en aktivitet där företag från gröna näringar bjöds in för att diskutera framtidens förutsättningar för de gröna näringarna. Ca 40 personer deltog och majoriteten var företagare.* En mycket framgångsrik eftermiddag där företagare fick en presentation av projektet, bra föreläsningar och intressant diskussoner i workshops.
- Den 13 maj i Östersund skedde en träff med rådgivare för att diskutera följande frågeställningar: I vilken utsträckning möter ni de gröna näringarna? Vilka förutsättningar råder för de gröna näringarna? Skiljer de sig från övriga branscher? Hur ska vi i framtiden arbeta för att öka innovationsmöjligheterna inom de gröna näringarna? Mötet gav input kring vilka utmaningar som just rådgivning inom gröna näringarna.
- 2.-3. juni Workshop i Lierne om jakt og opplevelser. Samarbeid med RFF-Vilt og Saint.
- Workshop med studenter den 8. September. Den 8 sep träffades studenter, från år 3 på Mittuniversitetet (12 st) och från år 3 på husdyrstudiet på Nord Universitetet (12 st) på Holiday i Åre för en gemensam workshop kring Gröna näringar. En tidligere student ved MiUn som nå driver olika företag inom gröna näringar (David Jonsson) och en

erfaren innovationsrådgivare (Annika Cawthorn) var på plats för att jobba med studenterna. David presenterade sin gård och Annika presenterade olika «verktyg» för hur man kan jobba med affärsutveckling. Studenterna delades in i olika grupper gränsöverskridande (ca 2 svenska + 2 norska studenter i varje grupp). Studenterna fick därefter möjlighet att skapa förslag på hur Davids företag kan utvecklas. Syftet var främst att skapa ett intresse för branschen gröna näringar men även att lära studenterna mer om innovationsverktyg och affärsutveckling. Stduenterna lärde sig mycket av varandra och kom med god ideer kring hur David kunde utveckla sin gård vidare.

- Den 26 september arrangerades en gränsöverskridande träff mellan olika innovationsrådgivare. Syftet med heldagsträffen var att lära sig mer om olika affärs(stöd)processer inom de gröna näringarna. Vi hadde spesielt invitert inn Erik Noaksson från Region Jämtland/Härjedalen til å presentere «innovasjonskartan», en oversikt over ulike innovasjonsaktører, rådgivere, inkubatorer, osv, hva de gjør i forhold til de ulike stadier i innovasjonsprosessen.
- 18-19 oktober konferensen Entreprenörskapsdagarna i Östersund
  GRENI var med som en av arrangörerna. Fokus på konferensen, från GRENIs sida, är att lyfta fram de gröna näringarna. Flera av föreläsarna är goda exempel på företagare inom de gröna näringarna som har varit innovationsrika och därmed kan inspirera andra. Det hölls även workshop inriktade mot de gröna näringarna. Det deltog ca 150-200 deltagare.

<u>2017</u>

- 19 Januar: Projektmöte med SLU inför Framtidens lantbruk i Uppsala.
- 15 februari: Studiebesök hos rådgivare på Gotland (Inkubatorn). Gotland lyfts fram som ett gott exempel på annorlunda tankar kring rådgivning. Syftet var att studera dem som ett gott exempel på rådgivning.
- Den 23-24 februar 2017 deltog prosjektet på workshop i Bodø om embeddedness og betydning for entreprenørskap. Her ser vi blant annet på hva en rural eller ”grønn” kontekst betyr for hvordan entreprenørskap og innovasjon utvikles. Hvilke begrensninger og muligheter vil det innebære for entreprenørene? Forskning på området og sammenligning med andre kontekster vil kunne gi oss bedre forståelse for ”våre” entreprenører innen de grønne næringene. Workshopen var også nyttig for å få kontakt med andre forskere på området (norske, svenske og danske). Vi fikk informert om GRENI2.
- 8 Mars: Från vår facebooksida kontaktades vi av Göteborgsregionen. Det sker två olika projekt inom gröna näringar och de önskade träffas och se hur vi kan bygga framtida samarbeten. Greni samt Torsta deltog och träffade Per Hasselberg från «College samverkan inom Gröna näringar» från Fyrbodals kommunalförbund samt Maria Norshammar från Region Halland som arbetar med livsmedelsfrågor kring gröna näringar.
- Den 19-20 mars 2017 deltok prosjektet på workshop i Engage, et prosjekt som handler om entreprenørskap og utdanning (SFU Nord Universitet og NTNU). Hvordan vi i utdanningssystemet kan bidra til at flere studenter/ferdige kandidater har kunnskap om innovasjon og entreprenørskap og samtidig har positive holdninger til det. Her er det også nyttige innspill å ta med seg inn i prosjektet. Vi fikk også informert om arbeidet og formål med GRENI2 prosjektet.
- 26 Mars: Interreg projektet SAINT hade seminarium i Fjällnäs där GRENI deltog och berättade om vårt GRENI projekt.

- Konferanse i samarbeid med SLU den 4. april i Østersund. Det fanns föreläsare samt deltagare från både Sverige och Norge under dagen. Mange av prosjektets deltagere og innovasjonpartnere var med på seminaret. Själva arrangemanget kan sies også å vise på hur GRENI2 har spridit sig till andra forskningsprojekt och skapat samarbeten. Den 3 april, kvällen innan själva konferensen, träffades olika aktörer (norske og svenske) för att diskutera och utbyta erfarenheter om gröna näringar. Kvällen var lyckosam då våra samarbetspartners i GRENI fick chans att träffa olika forskare inom SLU.
- 10 maj: GRENI presenterade sig under "Mitt Europa" veckan. Arrangemanget hölls på Torsta.
- Under maj 2017 jobbet studenter ved MiUn med olika case från gröna näringar. De jobbet under 4 veckor arbetat heltid med strategiska analyser av 6 olika gröna företagare.
- Gründercamp og seminar den 18.-19 september 2017 på Skjetlein utenfor Trondheim i samarbeid med «søster»-prosjekt GREI. Vi bidrog blant annet med 2 "grønne" entreprenører som snakket om sin bedrift/innovasjon og i tillegg en student fra Nord universitet fortalte om sin bacheloroppgave "Active stable" som ble gjennomført i samarbeid med Wången.
- 20. september - Innovasjonskonferanse v/Nord Universitet Steinkjer
  Fokus her var å bli kjent og utvikle samarbeid på tvers av fag, bransjer og type organisasjoner. GRENI2 var inkludert i programkomiteen for hele konferansen, samt at prosjektet har ansvar for gjennomføring av en egen parallell workshop. I workshopen presenterte vi foreløpige resultater fra behovsanalysen, som vi da kunne diskutere med deltagerne i workshopen.
- 19 oktober: Torsta arrangerade ett studiebesøk til Vreta Cluster där projektledningen deltog. Det studiebesöket visade upp bra exempel på hur rådgivningar arbetar med gröna näringar.
- 2. november: Skriveseminar i Åre forskere fra MiUn, Nord og TFoU
- 24. november workshop med partnere i støtteapparatet
- 6-7. desember lunsj til lunsj seminar Smakebiter fra Trøndelag.

14.2 Datainnsamling

14.2.1 Intervjuer med bedrifter/foretak

Norsk side:

Høsten 2016: 8 personer intervjuet fra bedrifter/organisasjoner knyttet til jakt og opplevelser. Lydopptak og transkribert

Våren 2017: 14 bedrifter tilknyttet grønne næringer intervjuet. Lydopptak, transkribert og oppsummert.

Svensk side: Under 2016-2017 genomfördes 60 intervjuer med företagare inom de gröna näringarna. Samtliga intervjuer spelades in och anteckningar togs.

14.2.2 Intervjuer, workshops og møter med rådgivere og støtteapparat

Workshops ble holdt i Åre den 26. august i 2015, den 11. januar og 26. september i 2016, og den 20. september og 24. november i 2017

Høst 2017. Kartlegging av hele støtteappratet, med fokus på roller og aktiviteter. Nettsider, telefon og e-postundersøkelse.